

УДК 94 : 338.2(476)

Бондарець М.В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ БІЛОРУСІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано, як під впливом процесів інтернаціоналізації, регіоналізації, транснаціоналізації, що є складовими глобалізації, у республіці Білорусь формується нова модель організаційно-економічного механізму. Вона зорієнтована, головним чином, на зовнішньоекономічний сектор і заснована на формах і методах державного, міжурядового та наднаціонального регулювання, які отримують відповідне інституційне та правове забезпечення.

Ключові слова: *глобалізація, інтернаціоналізація, регіоналізація, геоekonomіка, зовнішньоекономічна політика.*

Бондарец М.В. Трансформація геоeкономічної політики Білорусі в умовах глобалізації В статті проаналізовано, як під впливом процесів інтернаціоналізації, регіоналізації, транснаціоналізації, які є складовими глобалізації, в республіці Білорусь формується нова модель організаційно-економічного механізму. Вона орієнтована, головним чином, на зовнішньоекономічний сектор і ґрунтується на формах і методах державного, міжурядового і наднаціонального регулювання, які отримують відповідне інституційне і правове забезпечення.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, регіоналізація, геоeкономіка, зовнішньоекономічна політика.

Bondarets M.V. Transformation of the geo-economic policy of Belarus in the context of globalization The article analyzes how, under the influence of the processes of internationalization, regionalization, transnationalization, which are components of globalization, a new model of the organizational and economic mechanism is being formed in the Republic of Belarus. It focuses mainly on the foreign economic sector and is based on the forms and methods of state, intergovernmental and supranational regulation that receive the appropriate institutional and legal support.

Key words: globalization, internationalization, regionalization, geo-economics, foreign economic policy.

Сучасний етап глобалізації світової економіки характеризується посиленням тенденцій інтернаціоналізації виробництва, взаємним переплетенням національних економічних структур і виробничих процесів, підвищенням рівня економічної відкритості і взаємозалежності держав. Основними факторами конкурентоспроможності промислово розвинених країн є науково технологічні результати, що впроваджуються у максимально короткі терміни.

Геоeкономіка враховує дію різних економічних, демографічних і екологічних чинників у тісному зв'язку з просторовим положенням країни або регіону, їх природними ресурсами та кліматичними умовами. Усі ці чинники слугують основою при визначенні стратегії розвитку, що відповідає національно-державним інтересам. Головним стає стратегія держави щодо створення умов, які дозволяють підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Імперативи глобалізації, її вплив на інтеграцію, інтернаціоналізацію, регіоналізацію досліджують як іноземні, так і вітчизняні науковці, серед яких З.Бжежинський [1], О.Білорус [2], Т.Кальченко [3], Д.Луцьяненко, А.Поручник [4] та інші. Соціально-економічні аспекти глобалізації та роль держави в їх регулюванні розкрито в працях вітчизняних дослідників С.Сіденко [5], Я.Столярчука [6] та інші.

Дослідження нової гео економічної стратегії Білорусі, аналіз наслідків участі Білорусі в інтеграційних об'єднаннях здійснено у працях білоруських вчених А.Дайнеко [7], М.Ковалева [8], М.Мясниковича [9], Г.Шмарловської [10].

Метою статті є аналіз еволюції гео економічної політики Білорусі на сучасному етапі глобального розвитку та визначення ролі й місця держави у її формуванні.

Гео економічні фактори суттєво впливають на економіку Білорусі. Це обумовлено як потребою в забезпеченні паливно-енергетичними та іншими сировинними ресурсами, так і необхідністю в отриманні валютної виручки, достатньої для покриття цієї потреби. Крім того, економіка Білорусі з її обмеженими внутрішніми ресурсами конче потребує нових зарубіжних технологій і залучення прямих інвестицій для розвитку конкурентоспроможних галузей. У зв'язку з цим економічний прогрес республіки залежить від ступеня конкурентоспроможності товарів і послуг на зовнішніх ринках.

Республіка Білорусь розташована між двома потужними гео економічними центрами – Європейським Союзом і Росією. Ринки Росії використовується, перш за все, для імпорту проміжних товарів – вуглеводневої сировини, чорних металів, комплектуючих і матеріалів, а також поставок білоруських високотехнічних готових товарів, машин і устаткування. Європейський ринок має великий платоспроможний попит і є основним споживачем товарів білоруської нафтохімічної галузі. Разом з тим, доступ на нього білоруських готових товарів практично закритий через їх низьку конкурентоспроможність.

Таким чином, гео економічне положення Білорусі свідчить, що поки ще не використовується повною мірою багатий інвестиційний і технологічний потенціал західного вектора. Країна не стала інноваційним «мостом», що з'єднує західні технології і східні ресурси [7, с.3].

Республіка Білорусь у своєму розвитку повинна орієнтуватися на модернізацію економіки з урахуванням сучасних світових тенденцій і багатовекторної спрямованості зовнішньоекономічної діяльності. Розширення зовнішньої торгівлі, залучення міжнародних транснаціональних корпорацій є найважливішими факторами економічного зростання та підвищення добробуту громадян країни про що свідчить досвід успішних країн, таких як Сінгапур, Китай тощо. У зв'язку з

цим, національна стратегія розвитку Білорусі повинна бути глобально орієнтованою – конкурентоспроможною й ефективною з позицій протидії новим руйнуючим впливам глобалізації, і прагматичною – з точки зору використання нових можливостей і переваг, які вони приносять. Шанси стійкого зростання з'являться, коли процеси глобалізації та глобальних трансформацій стануть головними гео економічними факторами впливу на національний розвиток.

Інтеграція республіки у світове господарство вимагає усвідомлення необхідності зміни підходів державного регулювання, поведінки суб'єктів господарювання і громадян, прагнення до широкомасштабного співробітництва і міжнародного поділу праці. Зовнішньоекономічна діяльність повинна будуватися на активній інтеграції Білорусі в глобальний простір з використанням інформаційних, інтелектуальних ресурсів і наявного науково-технічного потенціалу для отримання максимального прибутку.

Слід визнати, що Білорусь на сучасному етапі розвитку не готова до глобальної конкуренції та інтеграції. Одночасне включення Білорусі у глобальні і регіональні процеси пов'язане з істотними ризиками і загрозами. Разом з тим, суверенна держава такого гео економічного положення не може залишатися в самоізоляції, оскільки це означало б консервацію низької міжнародної конкурентоспроможності та підтримку мало ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Сьогодні у Республіці Білорусь триває процес формування відкритої економічної системи, який передбачає поетапне включення економіки в міжнародну економіку в якості рівноправного партнера. Особливе значення у вирішенні даної проблеми відводиться державі, роль якої модифікується.

Під впливом таких процесів як інтернаціоналізація, транснаціоналізація, регіоналізація, котрі виступають передумовою глобалізації, формується нова модель організаційно-економічного механізму регулювання, орієнтована, головним чином, на зовнішньоекономічний сектор і заснована на формах і методах державного, міжурядового та наднаціонального регулювання, які отримують відповідне інституційне та правове забезпечення.

У сучасних умовах регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) і міжнародних економічних відносин (МЕВ) здійснюється на

декількох рівнях. Серед них: локальний – рівень національної держави, при якому вона регулює міжнародні зв'язки з окремими країнами. Це знаходить вираз у формуванні зовнішньоекономічної політики. Регіональний – рівень інституціональних утворень, пов'язаних з інтеграційними процесами, його здійснює міждержавний механізм, який діє на регіональному рівні з метою забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталів, трудових ресурсів. Він представлений наднаціональними інститутами, які розробляють інтеграційну політику. Міжнародний – рівень, масштабом діяльності якого виступає глобальна економіка. Він представлений міжнародними економічними організаціями та об'єднаннями і міжнародними багатосторонніми угодами. Тому успішна держава має бути задіяна на усіх рівнях регулювання.

Об'єктивна необхідність формування в рамках глобальної економіки багаторівневого регулюючого механізму зумовлена розвитком таких процесів, як інтернаціоналізація, міжнародний обмін, транснаціоналізація, інтеграція і глобалізація. Вони обумовлюють, по-перше, необхідність посилення впливу ринкових механізмів і скорочення меж державного регулювання, формування єдиної світової моделі впливу на міжнародні потоки товарів, послуг, трудових ресурсів, капіталу за допомогою використання поряд з ринковими механізмами інструментів державного, міждержавного і наднаціонального регулювання; по-друге, необхідність адаптації даних механізмів регулювання до процесів глобалізації.

Глобалізація, що супроводжується не тільки позитивними, але і негативними наслідками, особливо для країн, що розвиваються і країн з транзитивною економікою, також обумовлює необхідність модифікації функціональної ролі держави; по-третє, дані процеси викликають модифікацію ролі і місця національної держави в механізмі регулювання внутрішньодержавних та міжнародних відносин. Це пов'язано з підвищенням економічної значущості таких суб'єктів світової економіки як міжнародні компанії, перш за все, транснаціональні корпорації (ТНК) і транснаціональні банки (ТНБ), які переміщують підприємницьку стратегію з національного на наднаціональний рівень, модифікуючи політику держав та фінансову кон'юнктуру світового господарства. В результаті монопольне становище держави в регулюванні МЄВ втрачається.

У зв'язку з цим можна стверджувати, що, з одного боку, роль держави знижується і підвищується значимість регіональних і

міжнародних інститутів. Разом з тим, з іншого боку, роль держави посилюється. Це обумовлено наступними тенденціями. Інтернаціоналізація, як зазначалося, створює передумови для розширення елементів ринкового регулювання економічних процесів, скорочення сфер впливу держави усередині національної економіки. У той же час ці ж процеси викликають необхідність формування нової моделі державного регулювання, націленої на розвиток і розширення зовнішньоекономічного сектора.

Для того, щоб стати відкритою економікою потрібно, перш за все: створення відповідних умов для активізації діяльності вітчизняних та іноземних підприємств для просування товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів на світові ринки; утворення нових організаційно-економічних форм міжнародного співробітництва; визначення місця вітчизняних підприємств в технологічному ланцюжку ТНК; формування корпоративних структур у банківській сфері та інших сферах тощо. Розширення діяльності держави диктується також розвитком процесів інтеграції, необхідністю координації діяльності з багатьма міжнародними організаціями.

У Республіці Білорусь відповідно до світових тенденцій функціонують інститути, що здійснюють регулювання на наднаціональному, регіональному та міжнародному рівнях. Зовнішньоекономічна політика країни має на меті забезпечення конкурентних переваг, захист національного виробництва і ринку, створення сприятливих умов для поширення впливу на зовнішніх ринках і поглиблення міжнародного бізнесу.

Серед стратегічних цілей зовнішньоекономічної політики варто виділити наступні: по-перше, розвиток експортного потенціалу республіки як передумову стабілізації економічного зростання на базі підвищення конкурентоспроможності реального сектора економіки і сфери послуг, що обумовлено специфікою сформованої структури національної економіки республіки, орієнтацією на вивезення готової продукції, ввезення сировини і комплектуючих виробів у зв'язку з недостатньою кількістю власних природних ресурсів і залежністю від зовнішніх енергетичних і сировинних носіїв.

Власні природні ресурси Білорусі на сьогодні покривають усього 15% від потреби. Імпортується близько 92% енергоносіїв, майже 99%

чорних металів і т. ін. Обмеженість природних ресурсів поєднується з використанням високо енерго-, матеріало-, трудомістких технологій виробництва. Частка енергії в собівартості продукції досягає біля 40%, а матеріальних витрат – в межах 50-85% в залежності від галузей [10]. У зв'язку з цим економіка республіки залежна, з одного боку, від ввезення сировини і комплектуючих виробів, з іншого, – від реалізації виробленої продукції. Саме це обумовило формування в Республіці Білорусь моделі експортоорієнтованого та імпортозамінного виробництва.

По-друге, забезпечення всебічної інтеграції білоруської економіки в систему світогосподарських зв'язків на основі формування єдиного економічного простору з Росією, асоційованого членства в ЄС, членства в СОТ, ОЕСР. У зв'язку з даними цілями роль держави суттєво модифікується. Це стосується, перш за все сфери лібералізації ЗЕД.

Специфіка держав з транзитивною економікою полягає в тому, що вони переходять спочатку на лібералізацію товарних ринків, а згодом на лібералізацію ринків послуг, національних фінансових ринків. Через те зовнішньоекономічна політика Білорусі спрямовується на стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі через відтворення і розширення національного експортного потенціалу, всебічне сприяння вітчизняному підприємництву, а також експорт капіталу за допомогою розміщення СП, залучення іноземних інвестицій.

Лібералізація зовнішньої торгівлі набуває особливого значення у зв'язку з тим, що вона виконує багато функцій: сприяє становленню ринкових відносин, прискорює макроекономічну стабілізацію, структурну адаптацію. Це знаходить прояв у формуванні приватного сектора економіки внаслідок приватизації; наданні права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності більшому колу економічних суб'єктів; у більш ефективному розподілі ресурсів і підвищенні конкурентоспроможності виробництва; в розвитку конкуренції та демонополізації економіки; у стимулюванні зниження витрат виробництва, появи нових ринків збуту, методів зовнішньоторговельних операцій і т. ін.

У Білорусі при лібералізації зовнішньої торгівлі держава, перш за все, ліквідувала свою монополію на ЗЕД, потім сформулювала правове поле, інституційні структури. Були застосовані практично нові для транзитивних держав інструменти державного впливу (тарифне, нетарифне, валютне регулювання). Так, в умовах, коли у зв'язку з

поглибленням процесу лібералізації ЗЕД загострилася проблема допуску національних товарів на зовнішні ринки внаслідок спроб штучного обмеження руху товарів і послуг в окремих секторах торгівлі, встановлення жорсткого торгового режиму з високими митами, зросла необхідність у підвищенні ролі держави. Тоді держава посприяла в організації ЗЕД з урахуванням міжнародних норм і правил, у переорієнтації з загального ринкового простору держав СНД на світові ринки за допомогою таких інструментів впливу, як податки, мита, валютний контроль тощо. Наступним завданнями держави стала розробка стратегій вступу в СОТ.

У Республіці Білорусь поряд з національним функціонує і регіональний механізм регулювання. Він реалізується за допомогою наднаціональних органів, а також формування інтеграційної політики, що розробляється в рамках зовнішньоекономічної політики. Інтеграційна політика, у свою чергу, передбачає координацію заходів зовнішньоекономічної політики, що здійснюються в рамках інтеграційних об'єднань.

Однією з особливостей Білорусі є багатовекторність інтеграційних процесів як передумови входження у світову економіку. На практиці багатовекторність реалізується через всеосяжне співробітництво Республіки Білорусь з метою досягнення експортно-імпоротної стабілізації економіки. Основними пріоритетами по східному напрямку є співробітництво Білорусі з Росією, Євразійським економічним союзом, СНД, по західному – з ЄС.

На даний час необхідність адаптації зовнішньоекономічної політики Республіки Білорусь обумовлена розширенням ЄС і отриманням республікою статусу «держави-сусіда». Для формування ефективної державної зовнішньоекономічної політики було проведено оцінку економічних наслідків співпраці з ЄС, мінімізації втрат та максимізації вигод. Черговий етап розширення ЄС, що відбувся у 2004 р., вплинув на подальший розвиток торговельно-економічних відносин, обсяги і напрямки інвестицій. Це обумовлено рядом обставин.

По-перше, Республіка Білорусь знаходиться в центрі Європи й історично її провідними торговельними партнерами є держави ЦСЄ, обсяги експортно-імпорتنих операцій з якими зросли (у 2003-2016 рр. експорт в ЄС складав приблизно 30 % від загального експорту) [11].

По-друге, у зв'язку з розширенням ЄС зазнали змін підходи до зовнішньої торгівлі держав, які входять в дану групу, і є зорієнтованими на загальний ринок ЄС.

По-третє, проведення єдиної узгодженої зовнішньоторговельної політики в рамках ЄС зумовило коливання попиту на білоруські товари, що вплинуло на макроекономічні показники.

По-четверте, республіка опинилася під впливом специфічної політики взаємодії ЄС, що проводиться відносно держав, які отримують статус сусіда, націленої на лібералізацію економіки, розширення ринків збуту, гармонізацію законодавства, збереження регіональної стабільності, посилення власного політичного впливу. Дані чинники також об'єктивно зумовили активізацію ролі держави, виникнення нових підходів до зовнішньоекономічної політики.

Отже, Білорусь знаходиться в прикордонній зоні по відношенню до ЄС і саме зовнішньоекономічна політика стає одним із механізмів, що дозволяє пристосуватися до зовнішніх умов. На наш погляд, доцільно формувати зовнішньоекономічну політику держави, орієнтуючи її на вирішення наступних завдань:

- формування відкритої, експортоорієнтованої економіки;
- подальша лібералізація зовнішньої політики, включаючи зовнішньоторговельну;
- використання можливостей вирішення внутрішніх проблем за рахунок інших держав (з метою подолання обмеженості природних ресурсів, чисельності робочої сили брати участь у формуванні багатогалузевого диференційованого виробництва; розвиток інтегрованої сфери послуг та інфраструктури, залучення інвестицій);
- участь в процесі інтернаціоналізації капіталу і транснаціоналізації через утворення нових організаційно-економічних форм міжнародного співробітництва (розвиток СП, промислово-торговельних груп, ТНК) і їх проникнення на території інших держав, як передумов розвитку виробничої кооперації; розширення впливу на розвиток міжнародної торгівлі товарами; підвищення ролі, розширення географії та асортименту торгівлі послугами, технологіями; визначення місця підприємств Республіки Білорусь в технологічному ланцюжку ТНК; формування корпоративних структур у банківській сфері та лібералізація їх фінансової діяльності;

- створення суспільних благ для світової економіки (наука, природне середовище);

- вдосконалення конкурентної, цінової, митно-тарифної, податкової, інвестиційної, інтеграційної політики та механізму їх взаємозв'язку, націлених на створення умов для входження національної економіки на глобальні ринки товарів, послуг, технологій, праці, інвестицій;

- вдосконалення інституційних основ і правового забезпечення зовнішньоекономічної політики (гармонізація законодавства у податковій, митній та інших сферах);

- зміна функціональної ролі держави, сфер та механізмів її впливу (посилення соціальної функції, «відстеження» потенційних загроз для національної держави, адаптації національної економіки до інтернаціоналізації і інтеграції);

- зниження витрат на державне регулювання і управління державним апаратом за рахунок передачі частини функцій міждержавним і наднаціональним органам влади.

Це дозволить створити механізм адаптації для входження Білорусі через інтеграцію в міжнародні економічні відносини, зайняти відповідне місце у глобальній економіці.

З вищесказаного випливає, що в стратегії економічного розвитку Республіка Білорусь, адаптуючись до глобальних процесів, повинна особливу увагу приділяти розвитку інноваційної сфери та експорту. Складовою частиною національної стратегії розвитку Білорусі повинні бути ефективні дії державних і недержавних інститутів щодо пристосування до процесів глобалізації.

Відповіддю на виклики і загрози глобалізації мають бути спеціальні механізми, що стимулюють світову конкурентоспроможність підприємств країни, адаптацію до процесів, що відбуваються у світовій економіці, і боронять їх від зовнішніх шоків. Внутрішня економічна політика повинна більше уваги приділяти регулюванню перетоку іноземного капіталу. Така економічна політика конче вимагає створення ефективних недержавних інститутів її реалізації: професійних спілок, асоціацій підприємців, банкірів, страховиків і т. ін. У той же час політика та інститути повинні сприяти трансферту в Білорусь високих технологій. Інвестиційна політика повинна бути спрямована в першу чергу на залучення прямих іноземних

інвестицій, які підвищують наукоємність національної економіки, забезпечують доступ до високих технологій, включають країну в європейський і світовий науковий простір.

Проголошена політика інноваційного розвитку Білорусі може бути реалізована тільки за умови інтеграції країни у європейський і світовий науковий простір, за умови залучення іноземних інвестицій в сектор інтелектуальних послуг. Активна участь Білорусі в міжнародній торгівлі технологіями може дозволити перейти від так званого «переливу» новітніх технологій в імпортованих товарах до освоєння нових знань, втілених в імпортованих машинах і обладнанні, а також технологій їх виготовлення. Така стратегія є особливо важливою, тому що в результаті країна отримує потенційну можливість подолати своє технологічне відставання від розвинених країн світу.

Ще одним напрямом економічної політики та діяльності державних інститутів повинні бути подальша робота щодо стримування «відтоку мізків». Заходи по збільшенню потоку інвестицій в розвиток людського капіталу та підвищення ефективності їх використання мають бути підтримані системою стимулюючої винагороди висококваліфікованих кадрів, для чого замість зрівняльного принципу необхідно широко впроваджувати диференційовану зарплату. Це, з одного боку, утримає в країні висококваліфікованих фахівців, а з іншого, – забезпечить ТНК порівняно дешевою робочою силою. Два останніх заходи мають допомогти Білорусі уникнути країні головної загрози XXI ст. – «технологічного апартеїду» [8].

В умовах глобальної економіки потрібно навчитися успішно конкурувати не тільки у вихованні, а і в утриманні талантів. Залучення талантів, доступ до високих технологій, інтеграція в європейську цивілізацію – ось першочергові інтереси Білорусі, як і всіх країн ЦСЄ в епоху глобалізації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бжежинський З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геополитические императивы / З. Бжежинский. – М. : Международные отношения, 1999. – 256 с.
2. Білорус О.Г. Економічна система глобалізму : монографія / О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2003. – 360 с.
3. Кальченко Т.В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень : монографія / Т.В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2006. – 248 с.

4. Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір [монографія] / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2008. – 420 с.
5. Сіденко С.В. Соціально-економічні виміри глобалізації / С.В. Сіденко // Стратегія розвитку України. – 2013. – №2. – С. 3-6.
6. Антициклическое регулирование рыночной экономики: глобализационная перспектива: монография / Д. Г. Лукьяненко, А. М. Поручник, Я. М. Столярчук [и др]. – К. : Финансы, 2011. – 334 с.
7. Дайнеко А.Е. Геоэкономические приоритеты Республики Беларусь / А.Е. Дайнеко. – Минск : Беларус. навука, 2011. – 364 с.
8. Ковалев М.М. Оптимальная стратегия приспособления Беларуси к процессам глобализации // Что дает Беларуси глобализация? Материалы международной конференции «Что на данный момент принесли Беларуси процессы глобализации, и какие дискуссии ведутся вокруг них?». – Минск : БГУ, 2004. – С.38-43.
9. Мясникович, М. В. Эволюционные трансформации экономики Беларуси / М. В. Мясникович. – Минск : Беларуская навука, 2016. – 321 с.
10. Шмарловская Г.А. Реформирование роли государства в эпоху глобализации // Что дает Беларуси глобализация?... – Минск : БГУ, 2004. – С. 74-82.
11. Внешняя торговля Республики Беларусь. – Режим доступа: <https://myfin.by/wiki/term/vneshnyaya-torgovlya-respubliki-belarus>